כיתה ז' | הלכה · חמ"ד | שיעור 2 מתוך 6 | 45 דק'

משנה ברורה א, ח; קיצור שולחן ערוך א, ב, א; שולחן ערוך או"ח ד, א; פניני הלכה, תפילה ח, א

"שהחזרת בי נשמתי": מודה אני ונטילת ידיים שחרית

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יסבירו את נוסח "מודה אני" ולמה אומרים אותו מיד כשמתעוררים, עוד לפני נטילת ידיים.
- התלמידים יתארו את נטילת ידיים שחרית ואת ברכתה, לפי שולחן ערוך וקיצור שולחן ערוך.
- התלמידים יציגו שני טעמים לנטילת ידיים שחרית (הרא"ש והרשב"א, לפי פניני הלכה) וישוו ביניהם.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה קורה כשאדם מדבר אל ה'?

בכל שיעור התלמידים מוסיפים שורה ל"יומן הבוקר" של הכיתה: רגע אחד בסדר היום של המתפלל, ומה הוא מבטא (תודה, בקשה, שבח, קבלת עול).

🧪 פתיחה

"30 השניות הראשונות": שואלים את התלמידים מה הדבר הראשון שהם עושים כשהם מתעוררים (טלפון? שעון מעורר? מתמתחים?). רושמים על הלוח. אחר כך: "ההלכה מציעה שתי פעולות ראשונות ליום: משפט אחד ונטילת ידיים. מה הן אומרות על היום שמתחיל?"

📖 הסבר למורה

המשנה ברורה (א, ח) כותב: "טוב לומר תיכף בקומו: מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך". הקיצור (א, ב) מוסיף את הרעיון: הנשמה הופקדה אצל ה' "עֵיפָה" וחזרה "חֲדָשָׁה וּרְגוּעָה". המשנה ברורה מסביר גם למה אפשר לומר "מודה אני" לפני נטילת ידיים: "כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כינוי".

אחר כך נוטלים ידיים. בשולחן ערוך (או"ח ד, א) בקצרה: "ירחץ ידיו ויברך על נטילת ידים". הקיצור (ב, א) מתאר את הנטילה: מן הכלי, "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים מַיִם בְּסֵרוּגִים" (לסירוגין, ימין ושמאל), ונותן שני טעמים: האדם בבוקר הוא "כְּמוֹ בְרִיָּה חֲדָשָׁה", ומתקדש כמו כהן שקידש ידיו מן הכיור לפני העבודה; וגם טעם על פי הקבלה (רוח הטומאה שעל הידיים אחרי השינה).

פניני הלכה (תפילה ח, א) מציג מחלוקת ראשונים בטעם הנטילה: לדעת הרא"ש הנטילה היא ניקוי הידיים לקראת התפילה, כי בשינה הידיים נגעו כנראה במקומות מכוסים; ולדעת הרשב"א האדם נעשה בכל בוקר

"כמי שנברא מחדש", והנטילה מקדשת את כל היום לעבודת ה'. יש לזה השלכה מעשית במי שהיה ער כל הלילה, ושם המנהגים שונים (מנהג ספרדים ליטול בלי ברכה; ויש נוהגים אחרת). כל אחד ינהג כמנהג קהילתו.

זרמים: נכתב בעיקר לממלכתי-דתי (חמ"ד): לימוד הלכה מתוך המקורות, עם החיוב ההלכתי והמנהגים. בממלכתי אפשר להשתמש בשיעור כתוכן של תרבות יהודית וערכים (הכרת הטוב, כוונה, יחס לזולת ולעולם), ולהציג את ההלכה כ"מה כתוב במקור" ולא כחובה מעשית.

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (שולחן ערוך, משנה ברורה, קיצור שולחן ערוך, רמב"ם, פניני הלכה). כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקורות (מתוך ספריא)

משנה ברורה, סימן א, ס"ק ח

טוב לומר תיכף בקומו: "מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך" ... ואין צריך לזה נטילת ידיים, ואף אם ידיו מטונפות, כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כינוי

קיצור שולחן ערוך, סימן א, סעיף ב

וּמִיָּד כְּשֶׁיֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ יְזַכֵּר חַסְדֵי ה', יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ אֶת נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִידָהּ אֶצְלוֹ עֲיֵפָה, וְהֶחֱזִירָהּ לוֹ חֲדָשָׁה וּרְגוּעָה

קיצור שולחן ערוך, סימן ב, סעיף א

לְפִי שֶׁהָאָדָם כַּאֲשֶׁר קָם מִמִּטָּתוֹ שַׁחֲרִית הוּא כְּמוֹ בְרִיָּה חֲדָשָׁה לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, לָכֵן צָרִיךְ לְהִתְקַדֵּשׁ וְלִטֹּל יָדָיו מִן הַכְּלִי, כְּמוֹ כֹּהֵן שֶׁהָיָה מְקַדֵּשׁ יָדָיו בְּכָל יוֹם מִן הַכִּיּוֹר קֹדֶם עֲבוֹדָתוֹ ... עַד שֶׁשּׁוֹפֵךְ עֲלֵיהֶן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים מַיִם בְּסֵרוּגִים

שולחן ערוך, אורח חיים, סימן ד, סעיף א

ירחץ ידיו ויברך על נטילת ידים

פניני הלכה, תפילה, פרק ח, סעיף א

לדעת הרא"ש, הואיל והידיים עסקניות הן, קרוב לוודאי שבמשך השינה נגעו במקומות המכוסים שבגוף, וכדי לטהרן לקראת תפילת שחרית תקנו חכמים ליטול ידיים. ולרשב"א, בכל בוקר נעשה האדם כמי שנברא מחדש

"..." מסמן דילוג בתוך המקור. נוסח המקורות כפי שהוא בספריא.

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר או פירוש, ובו כתוב של מי הוא. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך"	השינה דומה ל"הפקדה" של הנשמה. בבוקר מודים שהיא חזרה "חֲדָשָׁה וּרְגוּעָה" (קיצור א, ב).
"כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כינוי"	לכן מותר לומר "מודה אני" עוד לפני נטילת ידיים (משנה ברורה).
"כְּמוֹ כֹּהֵן שֶׁהָיָה מְקַדֵּשׁ יָדָיו... מִן הַכִּיּוֹר"	הנטילה בבוקר היא "התקדשות" לקראת היום, כמו כהן לפני העבודה (קיצור ב, א).
"לדעת הרא"ש... ולרשב"א..."	שני טעמים: ניקיון לקראת התפילה, או התקדשות של "בריאה חדשה" לכל היום (פניני הלכה).

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף העבודה, דף המקורות, (אם אפשר) נטלה וקערה להמחשה

1. פתיחה: "30 השניות הראשונות" (5 דקות)
2. לימוד בחברותא: מודה אני (משנה ברורה וקיצור א, ב). מה אומרים, ולמה דווקא לפני הנטילה (12 דקות)
3. הדגמה ולימוד: נטילת ידיים שחרית (קיצור ב, א; שו"ע ד, א): סדר הנטילה והברכה (10 דקות)
4. השוואה בקבוצות: הרא"ש מול הרשב"א בפניני הלכה; טבלת השוואה (10 דקות)
5. סיכום, יומן הבוקר וכרטיס יציאה (8 דקות)

🤝 לימוד בחברותא

בזוגות, עם דף המקורות. אחד קורא בקול, השני מסביר במילים שלו, ומתחלפים בכל מקור.

1. קראו את נוסח "מודה אני". על מה בדיוק מודים?
2. מצאו במשנה ברורה למה לא צריך נטילת ידיים לפני "מודה אני".
3. בקיצור ב, א: מצאו שני טעמים לנטילה. איזה מהם מדבר אליכם יותר?

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה ההבדל בין "מודה אני" לבין ברכה רגילה, לפי המשנה ברורה?

2. כמה פעמים שופכים מים על כל יד, ואיך, לפי הקיצור?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה הקשר בין "חדשים לבקרים רבה אמונתך" לבין סוף הנוסח "רבה אמונתך"?
2. במה שונה הטעם של הרא"ש מהטעם של הרשב"א?

הערכה (מה דעתי?)

1. איך היה נראה הבוקר שלכם אילו המשפט הראשון בו היה משפט של תודה?

🏁 סיכום השיעור

שתי הפעולות הראשונות ביום, לפי ההלכה, הן תודה ("מודה אני") והתקדשות (נטילת ידיים). מוסיפים ליומן הבוקר: "מתעוררים ← מודים ← נוטלים ידיים".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו את נוסח "מודה אני" מהזיכרון.
2. בחרו טעם אחד לנטילת ידיים שחרית והסבירו אותו במשפט.

💡 הערות למורה

אפשר להדגים נטילה בכיתה (בלי ברכה). ההבדלים בין נוסחים ומנהגים (למשל מי שהיה ער כל הלילה) הם הזדמנות ללמד כבוד למנהגי הבית: אין צורך להכריע בכיתה. הטעם הקבלי שבקיצור מובא כפי שהוא כתוב; אפשר להציג אותו כ"טעם נוסף" בלי להרחיב. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

השלמת נוסח "מודה אני", סדר נטילת ידיים, טבלת השוואה רא"ש/רשב"א, ושאלה מסכמת (20 נקודות). מחוון מלא בעמוד השני. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- משנה ברורה, סימן א, ס"ק ח (ספריא)
- קיצור שולחן ערוך, סימן א, סעיף ב (ספריא)
- קיצור שולחן ערוך, סימן ב, סעיף א (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים, סימן ד, סעיף א (ספריא)
- פניני הלכה, תפילה, פרק ח, סעיף א (ספריא)

מחוון: מודה אני ונטילת ידיים שחרית

1. חי; נשמתי; אמונתך.
2. כי בנוסח אין שם ה' ואין כינוי ("כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כינוי").
3. הופקדה עֲיֵפָה, וחזרה חֲדָשָׁה וּרְגוּעָה.
4. התעוררות 1, "מודה אני" 2, שפיכת מים 3, ברכה 4. (הערה: לפי השו"ע "ירחץ ידיו ויברך"; הברכה אחרי הרחיצה.)
5. רא"ש: הידיים "עסקניות" ונגעו כנראה במקומות מכוסים בשינה, לכן מנקים אותן; הכנה לתפילה. רשב"א: האדם "כמי שנברא מחדש" ("חדשים לבקרים"); התקדשות לתפילה ולעבודת ה' של כל היום.
6. א. (6) שניהם רואים בבוקר התחלה חדשה: הנשמה חוזרת "חדשה", והאדם "כמו בריה חדשה". ב. (8) לרא"ש הנטילה בגלל מגע בשינה, ונועה לא ישנה; לרשב"א הנטילה על היום החדש, וזה קיים גם אצלה. ג. (6) המנהגים שונים: יש נוהגים ליטול בלי ברכה (מנהג ספרדים), ויש מציעים דרך אחרת שתאפשר ברכה. נועה תנהג כמנהג משפחתה ותשאל את רבה. (אין להעניש תלמיד שמציג מנהג אחד בצורה מדויקת.)